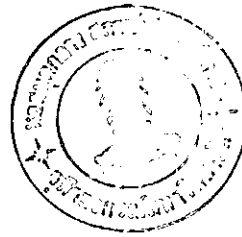

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศต่าง ๆ อยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวความคิด ๒ แนวความคิด คือ แนวความคิดในการควบคุมอาชญากรรม (crime control model) และแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน (due process model) กล่าวคือ หากประเทศใดให้ความสำคัญแก่แนวความคิดในการควบคุมอาชญากรรม กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศนั้น ก็จะเน้นหนักในทางการสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันเป็นการให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานเพื่อทำการสืบสวนสอบสวนฟ้องกันและปราบปรามอาชญากรรมด้วยความเฉียบขาด ฉับพลัน รวดเร็ว โดยอาจจะไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้บริสุทธิ์สักมากนัก เช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดให้เจ้าพนักงานของรัฐมีอำนาจในการจับกุมได้กว้างขวาง การควบคุมกระทำได้นาน การสืบสวนสอบสวน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสามารถกระทำได้กว้างขวาง การให้ประกันตัว เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานโดยอิสระ ตลอดจนการรับฟังพยานหลักฐานก็สามารถรับฟังได้อย่างกว้างขวาง เป็นต้น แต่หากประเทศใดให้ความสำคัญแก่แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศนั้น ก็จะเน้นถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้บริสุทธิ์มิให้ถูกละเมิดโดยไม่เป็นธรรมจากเจ้าพนักงานของรัฐ กระบวนการยุติธรรมทุกชั้นตอนจะถูกจำกัดและถ่วงดุลย์โดยองค์กรอื่นที่มีอิสระของฝ่ายบริหาร เช่น การสืบสวน สอบสวน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การให้ประกันตัว การรับฟังพยานหลักฐาน จะต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนยิ่งกว่าความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน เป็นต้น

Daniel Katkin, The Nature of Criminal Law

(Monterey : Cole Publishing Company, ๑๙๘๒), pp. ๒๖๕-๒๖๗.

คำรับสารภาพของผู้ต้องหาเป็นพยานหลักฐานอย่างหนึ่งในระดับสอบสวนของตำรวจ ปัญหาการกำหนดระเบียบวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ และการรับฟังคำรับสารภาพ เป็นพยานหลักฐานย่อมมีกฎเกณฑ์แตกต่างกันออกไป แล้วแต่ระบบกฎหมายของแต่ละประเทศว่าจะวางกฎเกณฑ์การดำเนินคดีอาญา โดยให้ความสำคัญแก่แนวความคิดใด ปัญหาของแต่ละสังคมก็คือ จะวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการได้มา ตลอดจนการรับฟังคำรับสารภาพอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับสภาวะของสังคมนั้น ๆ

ตามประวัติศาสตร์ของ common law ที่ใช้ในประเทศต่าง ๆ เช่น อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย เป็นต้น ปรากฏว่า ได้มีการนำเอาคำรับสารภาพมาใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดีทางอาญามาเป็นเวลานานมาแล้ว โดยก่อนศตวรรษที่ ๑๔ คำรับสารภาพสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักมากไม่ว่าจะได้มาด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม^๒

จากการศึกษาพบว่า จำนวนที่ถูกพิพากษาลงโทษในคดีอาญาส่วนใหญ่เนื่องมาจากการใช้คำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐาน^๓ ซึ่งปรากฏตามรายงานของ American Bar Foundation ๑๙๖๕ ว่า ในคดีอาญาโดยทั่วไป บุคคลจะให้การรับสารภาพโดยเฉลี่ย ๖๖ % ของคดีทั้งหมด^๔

Allen A. Bartholomew, Kerry L. Mitte and W. C. Conning, The Australian & New Zealand of Criminology ๑๓ (March ๑๙๕๐) : ๓๓.; Edward W. Cleary, McCormick on Evidence (St. Paul, Minn : West Publishing, ๑๙๕๒), p. ๓๑๙.

G. D. Nokes, An Introduction to Evidence (London : Sweet & Maxwell, ๑๙๖๒), p. ๒๙๒.

Doreen J. McBarnet, Conviction (Hong Kong : The Macmillan Press Ltd, ๑๙๕๑), p. ๙๐.

O. John Rogge, The Right of the Accused (London : Sage Publication Hills, ๑๙๕๒), p. ๖๔.

จากรายงานของ Director of Administrative office of United States Courts ซึ่งแสดงสถิติในปี ๑๙๖๔ ของ United States District Courts จำนวน ๘๕ แห่ง ปรากฏว่า ในคดีอาญาจำนวน ๒๘,๑๙๘ คดี จะถูกพิพากษาลงโทษโดยคำรับสารภาพ จำนวน ๒๘,๑๑๑ คดี^๑

Edward L. Barrett คณบดีคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย California ได้ศึกษาในปี ๑๙๖๕ พบว่า ในรอบ ๒๗ ปี ที่ผ่านมา ในคดีอาญาสามในสี่ของคดีทั้งหมด เป็นอย่างน้อยจะให้คำรับสารภาพ^๒

นอกจากนี้ ได้มีการรวบรวมสถิติแสดงการไร้อำนาจรับสารภาพเป็นพยานหลักฐาน ดังต่อไปนี้

ตาราง ๑ แสดงสถิติที่จำเลยรับสารภาพในสหรัฐอเมริกาโดยจำแนกตามมรัฐต่าง ๆ^๓

มรัฐ	คดีที่พิพากษาลงโทษทั้งหมด	คดีที่รับสารภาพ	
		จำนวน	%
California	๓๐,๘๘๐	๒๒,๘๑๗	๗๔.๐๐
Connecticut	๑,๕๘๖	๑,๔๘๔	๙๓.๖
District of Columbia	๑,๑๑๕	๘๑๗	๗๓.๓
Hawaii	๓๙๓	๓๖๐	๙๑.๕
Illinois	๕,๕๘๑	๔,๗๖๘	๘๕.๖
Kansas	๓,๐๖๕	๒,๗๒๗	๘๘.๖
Massachusetts	๗,๗๙๐	๖,๖๙๖	๘๕.๖
Minnesota	๑,๕๖๗	๑,๔๓๗	๙๑.๗
New York	๑๗,๒๔๘	๑๖,๔๖๔	๙๕.๕
Pennsylvania	๒๕,๖๓๓	๑๗,๑๐๘	๖๖.๘
U. S. District Courts	๒๘,๑๙๐	๒๖,๒๗๓	๙๓.๖

^๑ Ibid

^๒ Ibid, pp. ๖๔ - ๖๕.

^๓ Norman Johnston, Leonard Savitz and Marvin E. Wolfgang, The Sociology of Punishment & Correction (London : John Wiley and Sons, ๑๙๗๐), p. ๑๖๗.

จากตารางพบว่า ในคดีอาญาที่ภาคพิพากษาลงโทษนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่
จำเลยให้การรับสารภาพ

ตาราง ๒ แสดงสถิติจำนวนคดีที่รับสารภาพในCaliforniaโดยจำแนกตามปี^๑

ปี	จำนวน(%)
๑๙๖๕	๖๓.๙
๑๙๖๖	๖๑.๓
๑๙๖๗	๕๙.๘
๑๙๖๘	๕๕.๕
๑๙๖๙	๖๓.๐
๑๙๗๐	๖๐.๙
เฉลี่ย	๖๐.๖

ที่มา : Bureau of Criminal Statistics of the California
Department of Justice ซึ่งยอมรับว่าเป็นสถิติที่ดีที่สุดแห่งหนึ่ง

จากตารางพบว่าในCalifornia จำเลยในคดีอาญาส่วนใหญ่จะให้
คำรับสารภาพ โดยตั้งแต่ปี ๑๙๖๕ เป็นต้นมาถึงปี ๑๙๗๐ มีอัตราการรับสารภาพโดยเฉลี่ย
๖๐.๖ % ของคดีทั้งหมด

ตาราง ๓ แสดงสถิติจำนวนจำเลยที่ถูกลงโทษโดยคำรับสารภาพในสหรัฐอเมริกาโดย
จำแนกตามปี^๒

ปี	จำเลยทั้งหมด (คน)	ถูกพิพากษาลงโทษ (คน)	พิพากษาลงโทษโดยคำรับสารภาพ		
			จำนวน	%	%
๑๙๕๕	๓๘,๘๐๐	๓๓,๘๕๕	๓๑,๑๘๘	๙๙.๙	๙๖.๐

^๑ Rogge, The Right of the Accused, p. ๖๔.

^๒ Ibid, pp. ๖๖ - ๖๓.

ปี	จำนวนทั้งหมด (คน)	ถูกพิจารณาโดย (คน)	พิจารณาโดยคำรับสารภาพ		
			จำนวน	%	%
๑๙๕๖	๓๑,๘๑๑	๒๓,๕๖๓	๒๕,๐๓๙	๗๘.๘	๙๐.๘
๑๙๕๗	๒๙,๗๒๕	๒๖,๒๕๔	๒๓,๘๖๓	๘๐.๓	๙๐.๙
๑๙๕๘	๓๐,๔๖๙	๒๖,๘๐๘	๒๕,๒๕๖	๗๙.๖	๙๐.๕
๑๙๕๙	๓๐,๗๒๙	๒๓,๐๓๓	๒๔,๗๙๓	๘๐.๗	๙๐.๗
๑๙๖๐	๓๐,๕๑๒	๒๖,๗๒๘	๒๔,๒๕๕	๗๙.๕	๙๐.๗
๑๙๖๑	๓๑,๒๖๖	๒๘,๖๒๕	๒๕,๘๓๐	๗๙.๕	๘๖.๗
๑๙๖๒	๓๓,๑๑๐	๒๘,๕๑๑	๒๔,๖๓๙	๗๙.๘	๘๖.๘
๑๙๖๓	๒๕,๘๕๕	๒๘,๘๐๓	๒๕,๗๒๘	๗๙.๘	๘๖.๙
๑๙๖๔	๓๓,๓๘๑	๒๘,๑๗๐	๒๖,๒๕๓	๗๘.๗	๙๐.๐
๑๙๖๕	๓๓,๗๑๘	๒๘,๗๕๘	๒๕,๗๒๓	๗๖.๙	๙๐.๑
๑๙๖๖	๓๑,๙๗๕	๒๗,๓๑๘	๒๕,๑๗๗	๗๕.๕	๘๘.๓
๑๙๖๗	๓๑,๕๓๕	๒๖,๓๕๘	๒๓,๑๓๑	๗๓.๓	๘๗.๘
๑๙๖๘	๓๑,๘๕๓	๒๕,๖๗๕	๒๖,๐๕๕	๖๙.๓	๘๕.๙
๑๙๖๙	๓๒,๗๙๖	๒๖,๘๐๖	๒๓,๑๓๘	๗๐.๕	๘๖.๓
รวม ๑๕ ปี เฉลี่ย				๗๖.๘	๘๙.๐

พินา :: Annual Report of the Director of the Administrative Office of the United States Courts. Table D.๕ (๑๙๕๕-๑๙๖๙).

จากการรายงานว่า ในรวม ๑๕ ปี (๑๙๕๕ - ๑๙๖๙) จำนวนส่วนใหญ่ที่ถูกพิจารณาโดยทางอาญา จะให้การรับสารภาพ โดยเฉลี่ย ๗๖.๘ % ของจำนวนทั้งหมด หรือเฉลี่ย ๘๙.๐ % ของจำนวนที่ถูกพิจารณาโดย

ตาราง ๔ แสดงสถิติความจำเป็นของการใช้คำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานในคำพิพากษาลงโทษในปี ๑๙๖๖ โดยจำแนกตามประเภทความผิด^๑

ประเภทความผิด	คดีทั้งหมด	คำรับสารภาพที่จำเป็นต่อคำพิพากษา	
		จำนวน	%
ฆาตกรรม	๕๕	๒๐	๒๐.๒
ปล้นทรัพย์	๒๖๑	๔๔	๑๖.๘
บุกรุกและลักทรัพย์			
ในยามวิกาล	๒๗๑	๕๗	๒๑.๐
ลักทรัพย์	๑๐๓	๑๗	๑๖.๕
เพศ	๗๘	๑๘	๒๓.๑
รวม	๗๗๑	๑๕๖	๒๐.๒

ที่มา : Detective Branch of the Pittsburgh Police Bureau.

จากตารางพบว่า จากคดีที่ศึกษาทั้งหมด ๗๗๑ คดี ศาลต้องอาศัยคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานที่จำเป็นต่อคำพิพากษาลงโทษ จำนวน ๑๕๖ คดี หรือ ๒๐.๒ % ของคดีทั้งหมด

จากรายงานของ The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice ๑๙๖๗ ปรากฏว่า คดีที่ถูกพิพากษาโดยคำรับสารภาพมีมากกว่า ๔๕ % ของคดีทั้งหมด^๒

^๑ Johnston, Savitz and Wolfgang, The Sociology of Punishment & Correction, p.๑๑๘.

^๒ Clayton A. Hartijen and Robert E. Krieger, Crime and Criminalization (New York : Publishing Company, ๑๙๗๐), p. ๑๑๖.

ในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพยานหลักฐานอันเกิดจากคำให้การปรากฏตนเองนั้น เป็นที่น่าประหลาดใจอย่างมาก จำเลยส่วนมากไม่เคยปฏิเสธพนักงานอัยการในการนำเอา คำให้การปรากฏตนเองมาพิสูจน์ความผิดของเขา จากการศึกษาพบว่า ๗๖ - ๘๓ % ของ จำเลยทั้งหมดใน Magistrates Court และ ๕๗ - ๗๕ % ของจำเลย ทั้งหมดใน Higher Court จะให้การรับสารภาพ (Dell ๑๙๗๑ , Zander ๑๙๖๘ , Bottoms and McClean ๑๙๗๖ , Baldwin and Mconville ๑๙๗๓)^๑

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า ในการดำเนินคดีทางอาญานั้น คำรับ- สารภาพของบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดยังคงมีบทบาทและอิทธิพลต่อคำพิพากษาของศาล อย่างมาก แม้ว่าแนวความคิดการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญาจะเปลี่ยนแปลงจากเดิมมา เป็นการให้ศาลตั้งสมมุติฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์^๒ ก็ตามก็ยังปรากฏว่า เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมได้พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ ไม่ว่าวิธีการนั้นจะชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดในการป้องกัน ผู้ถูกกล่าวหาที่บริสุทธิ์จากการตกอยู่ในฐานะที่จะต้องกล่าวคำอื่นเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจ ทำให้ตนเองต้องถูกพิพากษาลงโทษได้ จนมีคำกล่าวว่า "สิทธิที่จะไม่ให้การปรากฏตนเอง เป็นสิทธิดั้งเดิมที่มีมาแต่บรรพกาล สามารถนำมาใช้ได้ทุกกรณี หากเป็นการขัดต่อกระบวนการ ยุติธรรมไม่"^๓

การรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จะต้องเผชิญกับทาง สองแพร่งคือ ทางหนึ่งเป็นการวางข้อจำกัดที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของการรับฟังคำรับสารภาพ เป็นพยานหลักฐาน กับอีกทางหนึ่งเป็นความก้าวหน้าของวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ

^๑ McBarnet, Conviction, p. ๗๐.

^๒ ปณฺฑิต สุชีวะ, "ขกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย", คุณหาท ๕ (กันยายน ๒๕๐๗) : ๒ - ๔.; Harold J. Berman, "The Presumption of Innocence", The American Journal of Comparative Law ๒๘ (Fall ๑๙๘๐), ๖๑๕-๖๒๓.

^๓ มารุต บุญนาค, "การเตรียมคดีก่อนนำขึ้นสู่ศาล", วารสารทนายความ ๑๘ (มกราคม ๒๕๑๕) : ๔๗. ; Thomas J. Gardner and Victor Manian, Principle and Cases of the Law of Arrest, Search, and Seizure (New York: McGraw-Hill Book Company, ๑๙๗๔), p. ๑๒๒.

หรือคำปรักปรำตนเอง^๑ ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของยุโรปไปสู่ความก้าวหน้าในแง่ของการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาให้ได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม

การรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานหากกล่าวโดยทั่วไปแล้ว หากประเทศใดยึดหลักสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นหลักสำคัญแล้ว ก็จะมุ่งทางด้านการกำหนดขอบเขตของการรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานไว้อย่างเคร่งครัดมาก^๓ แต่ตาประเทศใดยึดหลักผลประโยชน์ของรัฐทางด้านความก้าวหน้าของการสอบสวนเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพแล้ว ก็จะยอมให้มีการรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง^๔ ซึ่งเรื่องนี้ทาง

^๑ Mark Berger, "The Supreme Court and the Privilege Against Self-Incrimination", Taking the Fifth (Boston : Lexington Bookes., ๑๙๕๐), p. ๑๕๓.

^๒ ประธาน วัธนวนิชย์ "บทเรียนจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทวีปยุโรป", วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษ (สิงหาคม ๒๕๑๕) : ๑๔๕.

^๓ Bassiouni M. Cherif, Criminal Law and Its Processes, (Illinois : Charles C Thomas Publisher, ๑๙๖๙), p. ๔๑๑ . ; John H. Wigmore, A Students' Textbook of the law of Evidence (Brooklyn : The Foundation Press, ๑๙๓๕), p. ๒๑๐ ; Lawrence C. Waddington, Criminal Evidence (California : Glencoe Publishing Co, ๑๙๗๔), p. ๑๙๙.

^๔ Herbert L. Padders, The Limits of the Criminal Sanction (California : Stanford University Press, ๑๙๖๔), p. ๑๔๕. ; Irvin Owen, Defending Criminal Cases Before Juries : A Common Sense Approach (New York : Prentice-Hall, ๑๙๕๓), p. ๑๗๕. ; LeMoyne Snyder, Harold Mulbar, Charles M. Wilson and C. W. Muehl Berger, Homicide Investigation (Illinois : Charles C Thomas Publisher, ๑๙๕๖), p. ๔๓.

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญอย่างมาก โดยจัดให้มีการสัมมนาในทางกฎหมาย และวิธีพิจารณาคดีความอาญาขึ้น ณ ประเทศอิตาลี กรุงมาเกียว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ครั้งนั้น จึงนำทฤษฎีว่า คำรับสารภาพสามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้หรือไม่ เพียงใด ตลอดจนการกำหนดระเบียบวิธีการ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ ควรจะกระทำอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

- ๑. ศึกษาขอบเขตของการรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐาน
- ๒. ศึกษาการดำเนินคดีทางอาญาแก่ผู้ถูกกล่าวหาหากก่อนมีคำรับสารภาพ
- ๓. ศึกษาถึงรูปแบบของคำรับสารภาพที่น่าเชื่อถือ ในกรณีที่ถือว่าเป็นจะต้อง

ต้องคำรับสารภาพมาใช้เป็นพยานหลักฐาน

ขอบเขตของการศึกษา

เนื่องจากปัญหาอันเกี่ยวกับคำรับสารภาพเป็นเรื่องใหญ่และมีปัญหาที่จะต้องศึกษารากมาย การศึกษานี้จึงกำหนดขอบเขตที่จะทำการศึกษาเฉพาะในคดีอาญาที่มีการสอบสวน โดยพนักงานสอบสวนในกรณีที่จำเป็นต้องนำคำรับสารภาพนั้นมาใช้เป็นพยานหลักฐานต่อศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีทางอาญาในภายหลัง โดยจะศึกษาเปรียบเทียบระบบการรับฟังคำรับสารภาพในสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษเป็นประการสำคัญเท่านั้น

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นแบบการวิจัยเอกสาร ซึ่งรวบรวมมาจากหนังสือ วารสาร บทความ วาทะถ้อยคำต่าง ๆ และนอกจากนี้ได้นำเอาสถิติเกี่ยวกับคำรับสารภาพมาแสดงประกอบการศึกษาไว้ตามสมควร

^๑ อุทัย วิเศษสมิต, "การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาคดีความอาญา," คฤหาสน์ ๔ (เมษายน ๒๕๐๓) : ๘๑๘ - ๘๑๙.

^๒ ไพโรจน์ สิงห์ชัย, บันทึกคำบรรยายกฎหมายลักษณะพยาน (ฉบับที่ : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑๔ - ๑๑๕.

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษานี้จะทำให้ทราบว่า แนวความคิดในการรับฟังคำรับสารภาพเป็นพยานหลักฐานในปัจจุบัน มีความโน้มเอียงไปทางคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลตามแนวความคิดของ due process model หรือโน้มเอียงไปทางคุ้มครองประโยชน์ของเจ้าพนักงานของรัฐในการพัฒนาวิธีการสืบสวนสอบสวนเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพตามแนวความคิด **crime control model** และทำให้ทราบถึงรูปแบบของคำรับสารภาพที่สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักได้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป.

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย